

RUNKOPANKIN KÄYTTÖSOVELLUKSET

- **Projektit**
  - Projekti 202 *Leimikoiden korjuuohjelman ja apteerausvaihtoehtojen optimointi* suunnattiin runkopankin käyttösovellusten kehittämistä tukevaksi ja toteutettiin yhdessä projektin 248 kanssa. Molempien projektien tulokset raportoitiin yhdessä.
- **Projektiryhmä**
  - Tapio Räsänen, Vesa Imponen, Reima Liikkanen, Jarmo Lindroos ja Juha-Antti Sorsa
- **Rahoittajat**
  - A.Ahlström Osakeyhtiö, Koskitukki Oy, Metsäliitto Osuuskunta, Metsäteollisuus ry, Pölkky Oy, Stora Enso Oyj, UPM-Kymmene Oyj ja Vapo Timber Oy

Projektien tavoitteet ja tehdyt raportit

- **Tavoitteet**

- Kehittää runkopankkia käyttäviä laskentamenetelmiä ja sovelluksia puunhankinnan suunnittelua ja ohjausta varten. Erityisesti tavoitteena oli kehittää
  - leimikon puustotunnusten ennustamismenetelmää (MSN)
  - varantojen puusto-ominaisuuksien kuvausta
  - ohjelmia runkopankkidatan käsittelyyn
- Metsätehon runkopankkitietokannan laajennus
- Selvittää, kuinka käytännössä leimikoista arvioitavat tai mitattavat puustotunnukset vastaavat runkopankkiin perustuvan ennustamismenetelmän tarkkuus- ja luotettavuusvaatimuksia

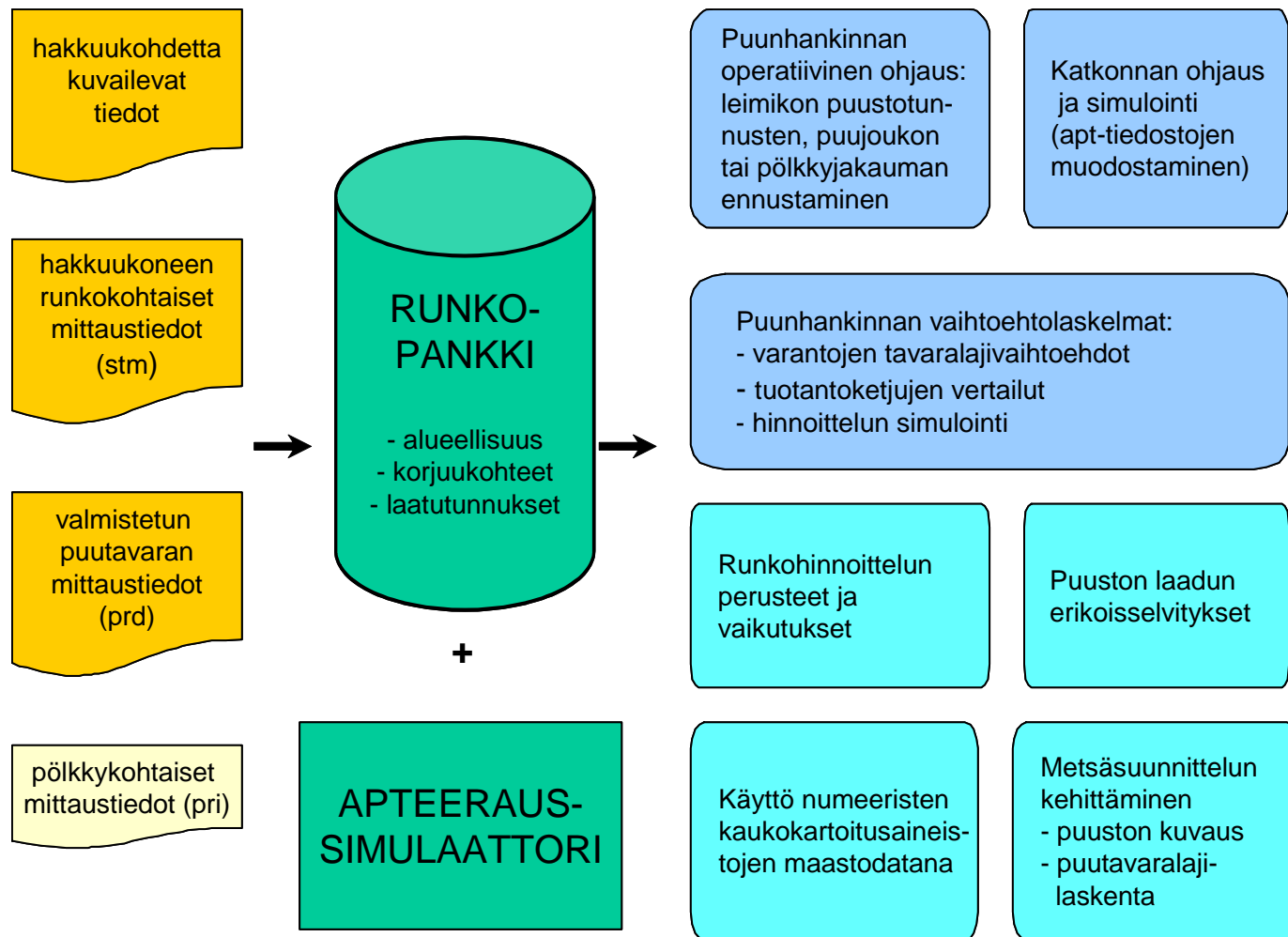
- **Raportit**

- Metsätehon raportti 180, 25.8.2004: *Runkopankin käyttösovellukset*

Runkopankkisovellusten käyttö puunhankinnassa

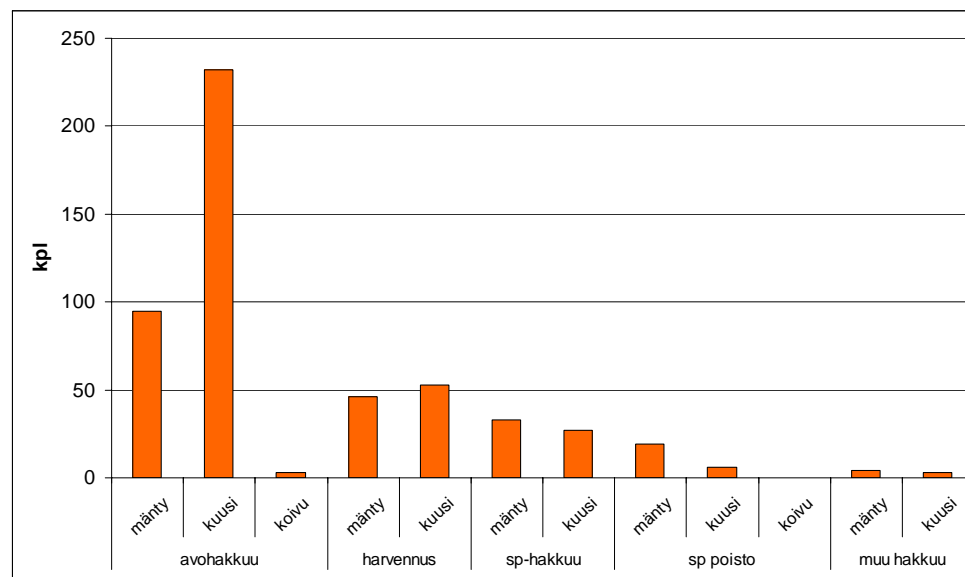
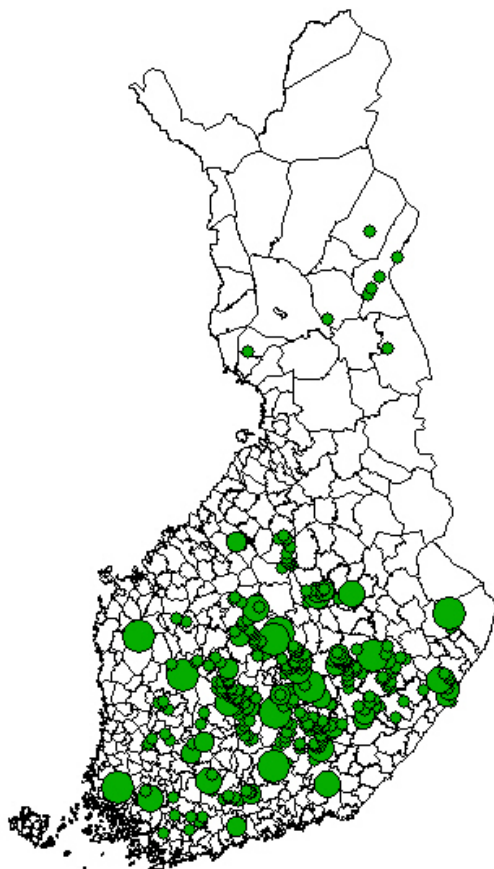
- Yksittäisen leimikon puutavaralajien kertymien ja pölkyjakaumien arviointi
  - leimikkovalinnat ja työohjelmat korjuun suunnittelussa
  - puutavaralajien ja läpimitta- ja pituusluokkien valinta leimikkotasolla (katkontavaihtoehtojen simulointi ennen korjuuta)
  - omien metsien hakkuiden suunnittelu (kuviotiedoista muodostetut katkontatuloksen ennusteet)
- Leimikon hinnoitteluvaihtoehdot (katkonnan ja hinnoittelun simuloinnit)
- Varannon (leimikkosuman) määrän ja rakenteen ennustaminen puutavaralajikertymien tasolla
  - puutavaralajien kausittaisten ja alueittaisten toimitusmahdollisuuksien laskenta eri katkonta- ja hinnoitteluvaihtoehtojen perusteella (hankinnan suuntaukset)
  - korjuuohjelman optimointi ja varastotason määrittäminen

Runkopankin sisältö ja hyödyntämisalueet

Metsätehon runkopankkiaineistot

- Uutta runkopankkidataa hankittiin projektissa
  - painotus mäntyvaltaisissa ja harvennusleimikoissa
  - kohteita uusilta alueilta
- Tietokannassa on nyt
  - 502 hakkuukohtetta
  - n. 422 000 runkoa

Runkopankkiaineistojen hankinta ja käsittelyt (1)

- Tiedostojen keruu ja siirto hakkuukoneelta voidaan automatisoida
- On varmennettava erikseen, että runkotiedot vastaavat korjuukohtetta
  - eri lohkojen rungot voivat mennä saman hakkuukohteen tiedoiksi
  - kohteen pinta-ala voi olla virheellinen
  - runkotietojen GPS-koordinaateista voidaan varmentaa runkojen sijainti
- Kaikilta konemerkeiltä ei toistaiseksi saada samansisältöistä runkodataa
  - täsmennetyin stm-muuttujamäärittelyyn pitäisi parantaa tilannetta tulevaisuudessa
  - ongelmia on ollut mm. puutavaralajikoodien tulkinnassa
  - Metsätehossa on laadittu XML-muunnosohjelma eri konemerkkien tietosisällön ja esitystavan yhtenäistämiseksi
- Runkojen läpimittatiedoissa voi olla virhettä, joka on huomioitava
  - Tietovarastoon viennissä runkokäyrien tasoitus tai virheellisten runkojen hylkäys
  - eri hakkuukoneilla tyven läpimitat on muodostettu erilaisilla yhtälöillä tai kertoimilla

Runkopankkiaineistojen hankinta ja käsittelyt (2)

- Runkopankkitietokannan rakenteen, aineistojenkäsittelyn ja runkotietojen hyödyntämisen kannalta on runkotietojen esitystapa ratkaisevaa
  - a) alkuperäinen hakkuukoneen läpimittadata voidaan viedä tietokantaan sellaisenaan
    - suuri tilantarve
    - erilaiset läpimitan mittauksen virheet mukana, tyven läpimitat eivät luotettavia
  - b) alkuperäisestä läpimittadatasta muodostetaan runkokäyräyhtälön parametrit
    - Laasasenahon runkokäyräyhtälön versiot
    - läpimittavirheet voidaan karsia ja suodattaa muodostettavaan runkoprofiiliin
    - runkomuoto voidaan tiivistää, tilantarve pieni tietokannassa
    - runkodatasta puuttuvat puun pituus ja tyven läpimitat voidaan estimoida
    - prosessointi raskas laskentatehtävä ja vaatii erillisohjelmiston tai sovelluksen (epälineaarinen optimointi)
- apteeraussimulaattorin vaatimukset runkomuototietojen esitystavalle otettava huomioon tietokantaa ja tallennustapaa määritettäessä

Tietojenkäsittelyn vaiheet

- esimerkkinä Metsätehon runkopankki

1. Hakkuukoneen tiedostojen sekä leimikon perustietojen hankinta
  - tiedonsiirto koneilta levykkeillä tai langattomasti (stm, prd, apt)
  - tietojen tarkastus ja puuttuvien tietojen lisäykset
2. Stm- ja prd-tiedostojen purku erillisillä purkuohjelmilla
  - hylättävien runkojen tarkistukset (hylkäyskriteerit purkuohjelmissa)
  - eri konemerkkien erilaiset tiedostot voidaan muuntaa yhtenäiseen XML-esitystapaan muunnosohjelmilla (helpottaa jatkokäsittelyä ja tietokantaan vientiä)
3. Puutavaralajikoodien tarkistukset ja tulkinta-avainten lisäykset tietokantaan
4. Runkotietojen muodostus
  - rungon pituuden estimointi ja runkokäyräyhtälön parametrien laskenta
  - rungon mahdollinen hylkäys, jos runkokäyrää ei voi luotettavasti muodostaa
5. Runkolukusarjojen muodostus
6. Kohteen kaikkien tietojen vienti tietokantaan

Puustotunnusten arvioinnin ja mittauksen tarkkuus

Tarkoituksena oli selvittää, miten tarkasti ja luotettavasti runkopankkia hyödyntävän puuston ennustamismenetelmän (k-MSN-menetelmä) hakumuuttujatietona käytettävät puustoa kuvaavat tunnuksset voidaan leimikon suunnittelun yhteydessä arvioida tai mitata.

Kokeiltavat menetelmät olivat

1. Silmävarainen puustotunnusten arviointi
  2. Puustotunnusten mittaus relaskooppikoealoilta (4 – 5 kpl / leimikko)
  3. Savcor Forest Oy:n Leima –ennakkomittausmenetelmä kontrollimenetelmänä
- Aineistossa 17 runkopankkileimikkoa
  - Puunhankintaorganisaation osto- ja korjuuesimiehet sekä Metsätehon työntutkija tekivät tunnusten arvioinnit ja mittaukset
  - Vertailutietona hakkuukoneen prd- ja stm-tiedostoista lasketut tunnuksset

Tarkastellut tunnuksset

- keskivirhe vertailutunnukseen sekä suhteellisen keskivirheen keskihajonta

tunnus	arviot		mittaukset	
	keski- virhe	keskihajonta, %-yksikköä	keski- virhe	keskihajonta, %-yksikköä
pääpuulajin keskiläpimitta, cm (pohjapinta-alalla painotettu)	-0,7 cm -2,7 %	20	-0,8 cm -3,2 %	11
pääpuulajin keskijäreys, dm ³	-30 dm ³ -7,5 %	27	-30 dm ³ -7,5 %	20
pääpuulajin keskipituus, m (ppa-mediaanipuun pituus)	0,9 m 4,5 %	8	0,9 m 4,5 %	8
kokonaispohjapinta-ala, m ² /ha			-0,7 m ² /ha -4 %	4
pääpuulajin pohjapinta-ala, m ² /ha			0,9 m ² /ha 11 %	3
pääpuulajin osuus pohjapinta- alasta, %-yks.			9,7 %-yks.	11
kokonaistilavuus, m ³ /ha	0,9 %	32	-1,9 %	32
pääpuulajin tilavuus, m ³ /ha	2,8 %	24	4,3 %	25

Päätelmät puustotunnusten arvioinnista ja mittauksesta

- Testi oli varsin suppea: mittaajakohtaiset erot eivät tulleet selvästi esille
- Puuston keskiläpimitta pystyttiin keskimäärin arvioimaan ja mittaamaan yhtä tarkasti, mutta mitattaessa hajonta oli pienempi
  - keskiläpimitan keskivirhe oli melko pieni
  - keskiläpimitta on mitattava pohjapinta-alalla painotettuna
- Tieto puuston minimi- ja maksimiläpimitasta puulajeittain auttaisi läpimittajakauman ennustamisessa, mutta näitä vertailuja ei tehty
- Keskijäreiden arviointi ja mittaus onnistuivat keskiläpimittaa huonommin
  - keskijäreys määritettiin yleensä todellista pienemmäksi, hajonta suuri
- Pääpuulajin keskipituus määritettiin melko tarkasti
- Pohjapinta-alan mittaus puulajeittain relaskoopikoealoilta onnistui keskimäärin tyydyttävästi, mutta hajonta ja vaihteluväli oli melko suuri

Ennakkotietojen hyödyntäminen hankinnan ohjauksessa

Varantojen laskenta

- Hankkeessa testattiin k-MSN-menetelmää leimikkojoukon (varannon) puustotietojen ennustamisessa runkopankkidatan avulla
  - menetelmän hakumuuttujina olivat runkojen keskijäreys, kokonaistilavuus ja pinta-ala
  - hakumuuttujien arvot satunnaistettiin normaalijakauman mukaisiksi simuloinneissa (arviointitiedon epätarkkuus käytännössä)
- Leimikkojoukkoa koskevat kumulatiiviset tukkipuun ja kuitupuun tilavuusennusteet vakiintuivat lähes virheettömiksi (< 5 %) summattaessa n. 10 leimikon puumäärät
- k-MSN –menetelmää on myöhemmin kehitetty lisää (projekti 298) ja vastaavissa simuloinneissa päästiin alle yhden prosentin tilavuusvirheisiin

Korjuun ohjelmointi

- Korjuun lyhyen tähtäimen suunnittelussa puutavaralajien kertymiä koskevat ennusteet ovat ohjelmoinnin ja työmaiden ketjutuksen perusta
- Puutavaraerien nopeassa toimituksessa hakkuusta tehtaalle mahdollisimman tarkat ennusteet yksittäisistä eristä erityisen tarpeellisia
- Hankkeessa selvitettiin puutavaraennusteiden tarkkuuden merkitystä korjuun ohjelmoinnissa
  - laadittiin yksinkertaistettu korjuuohjelman optimointimalli, jonka avulla ajoitettiin kuusikoiden korjuuta kuukauden pituisella jaksolla eri viikoille lähtien siitä, että kuusitukkia, kuusikuitupuuta sekä sorvikuusta korjataan mahdollisimman tasaisesti tavaralajitarpeiden mukaisesti
  - tavaralajikohtaiset kuljetusmäärät asetettiin siten, että jakson puitteissa korjattavat ja kuljetettavat puumäärät ovat yhtä suuria
  - eri kuusipuutavaralajien varastotasoa minimoitiin leimikoiden tavaralajisisältöä kuvaavien ennusteiden sekä todellisten puumäärien pohjalta
  - puutavaralajiarviot laskettiin k-MSN-menetelmällä
- Mikäli puutavaralajien leimikkokohtaiset määräennusteet olisivat virheettömiä (ei tunnusten arviointivirhettä), eri kuusipuutavaralajien **varastotasoa voitaisiin alentaa 5 – 27 %** verrattuna tilanteeseen, jossa toimitaan satunnaista arviointivirhettä sisältävien runkopankkiennusteiden varassa

Runkopankin käyttösovellusten kehittäminen

- Runkopankin kokoamisen ja hyödyntämisen erilaisia käyttösovelluksia selvitettiin osakkaille tehdyllä tarvekyselyllä
  - selvitettiin, mikä on eri sovellusten tarve ja miten niitä pitäisi kehittää
- Määritettiin käyttötapaukset ja osakkaat arvioivat niiden tarpeet
  1. Apteerauksen ohjaustiedostojen määrittäminen ja testaus simuloinnilla
    - pidettiin merkittävänä, omia ja konevalmistajien ohjelmia käytetään
    - apteeraussimulaattori on keskeinen ja sen pitäisi olla liitettävissä puunhankinnan tietojärjestelmiin kiinteästi
    - runkopankkitietovarastoja yhtiöillä vaihtelevasti
  2. Leimikon tai korjuulohkon katkontavaihtoehtojen valinta ja korjuun ketjutus
    - tarve arvioitiin erilaiseksi eri osakkailla
  3. Asiakastarpeiden hallinta ja katkontavaihtoehtolaskelmat
    - tarpeellinen tai mahdollinen puunhankinnan suunnitteluun ja budjetointiin
  4. Puun hinnoittelujärjestelmät
    - kaikkien osakkaiden mielestä tarpeellinen, jos puukaupassa siirrytään runko- tai puulajihinnoitteluun

5. Alueelliset resurssitarvelaskelmat ja toiminnan kausivaihtelusuunnittelu
  - voidaan toteuttaa ilman runkopankkisovelluksia
6. Runkopankin käyttö yhtiön omien metsien hakkuusuunnitteen laskennassa
  - ei pidetty erityisen tärkeänä
  - mahdollisuutena nähtiin kuitenkin, että sovelluksen ja aineistojen avulla voitaisiin tarkentaa tietoja käsiteltyjen kuvioiden puustosta tai käyttää materiaalia inventointitietojen tarkentamiseen
7. Yleinen runkopankkidatan tietopalvelusovellus
  - runkopankkidatan kokoaminen laajasti osakkaiden yhteiseen tai yleiseen tietovarastoon, jonka ylläpitäjänä ja jakelijana voisi olla Metsäteho tai jokin muu taho
  - ei puunhankinnan operatiiviseen käyttöön
  - osa osakkaista piti tarpeellisena, osa ei
8. Muut käyttötapaukset
  - satelliitti- ja ilmakuvien tulkinta paikannettua hakkuukonedataa hyväksi käyttäen

- Varsinaisia runkopankkisovelluksia ovat
  1. Ohjelmat hakkuukonedatan purkamiseen, muokkaukseen ja tietokantaan vientiin
    - tarpeellisia, purkusovellus voi olla itsenäinen ohjelmistopaketti
    - eri konemerkkien tuottaman datan muuntaminen yhtenäiseen muotoon
    - tiedostojen muuntoon XML-muotoon laadittiin erillinen ohjelma (STM_to_XML.exe, saatavissa Metsätehosta)
    - stm- ja prd-tiedostojen purkuohjelmat tekstitiedostomuotoon olemassa myös
      - ei käyttöliittymää
    - runkokäyräyhtälöiden muodostaminen hakkuukoneen stm-tiedostojen läpimittatiedoista arvioitiin myös tarpeelliseksi sovellukseksi
      - erillisen Fortran-moduulin teko on aloitettu toisessa projektissa
      - moduulia voidaan käyttää stm-tiedostojen purkuohjelman kanssa
  2. Runkopankin vastinleimikkojen haun sovellukset (MSN-menetelmä) leimikon puustotietojen tai pölkkyjakaumien ennustamiseksi
    - prototyyppisovellus on kehitetty Metsätehossa, käytetään MASI-apteeraussimulaattorin käyttöliittymästä
  3. Apteeraussimulaattori ja simuloinnin analysointiohjelmat
    - MASI-apteeraussimulaattoria kehitetty omassa projektissaan

Johtopäätökset ja kehittämistarpeet

- Stm-tiedostojen keruu runkopankkeja varten on toistaiseksi ollut rajoittunutta ja hankalaa, koska eri konemerkkien tiedostot ovat olleet sisällöltään ja esitystavaltaan erilaisia tiedonsiirtostandardista huolimatta.
- Tarkennetun vaatimusmäärittelyn (UPM 2002) jälkeen eri konemerkkien tuottamien runkotietojen yhdenmukainen käsittely pitäisi olla paremmin mahdollista.
- Tietovarastona runkopankki voi olla erilainen riippuen sen rakenteesta ja tietosisällöstä.
- Pitkälle prosessoidun tietovaraston sijaan tiettyihin käyttötarpeisiin riittävä tapa voi olla vain koota leimikoiden stm-runkotiedot yhteen ja muuntaa ne apteeraussimulaattorille sopivaan muotoon.
- Uusia mahdollisuuksia tietovaraston muodostamiseksi tarjoavat jatkossa pri-tiedostot ("pölkkypankit") ja prd-tiedostojen nykymuotoisesta täydennetyt runkolukusarjatiedot ("leimikkopankit", käyttö alueellisissa korjuukohteiden kuvauksissa).

- K-MSN-menetelmän käyttöön leimikoiden puuston kuvauksessa vaikuttavat itse ennustemenetelmä, runkopankissa olevien leimikoiden määrä ja edustavuus sekä ennustamisessa käytettävien lähtötietojen luotettavuus
  - menetelmän hakumuuttujiksi pitäisi valita sellaisia tunnuksia, joilla on menetelmän kannalta ennustearvoa sekä joiden arviointivirheen hajonta on kohtuullinen
- Runkopankkisovellukset voivat olla joko erikoistarpeita varten olevia muutamien käyttäjien järjestelmiä tai normaalia puunhankinnan ohjausta palvelevia, jolloin niiden pitäisi olla helppokäyttöisiä ja osa muuta tietojärjestelmää.
- Kehitystyön painopiste siirtynee jatkossa puunhankintaorganisaatioiden käytännön sovellusten suunnitteluun ja testaukseen.
- T&K –tarpeita varten kehitystyötä tarvitaan kuitenkin vielä metsävarojen tai korjuukohteiden alueellisten kuvausmenetelmien kehittämisessä sekä leimikkotason ennustamisessa, jossa käytetään hyväksi kuvatulkinnalla estimoituja tai metsäsuunnitelmista saatuja puustotunnuksia yhdistettynä runkopankista saatavaan dataan.